

METAFORA ÎN TOPONIMIE ♦

Iustina BURCI*

Abstract: Metaphor – the figure of speech found in all the fields of human life – has raised, since the Antiquity, many discussions. Especially, its mechanism of formation and functioning, and its classifications have been the object of numerous studies in rhetoric, philosophy, hermeneutics, poetics, linguistics, semiotics, stylistics, cognitive psychology, etc., and, more recently, in scientific language, because here, the metaphor appears now to compensate the lack of specialized terms. The metaphor also supplies the gap of specialized terms in toponymy; the great variety of forms of geographical space made it necessary the borrowing of nonspecific appellations from the vocabulary of other sciences and from the common language. The analogy is, usually, made with in/animated things (and/or with theirs features), which are part of the micro universe in which men live and work, but also with himself, when the human a person borrows to the surrounding physical world names indicating parts of human body. In this paper we will follow the typology of these terms borrowed to the two levels: a) The level of popular geographic terminology, where various irregularities of the soil are associated with real objects, by virtue of the similarity between them; b) The level of topic names (a part of them also came from popular geographic terms, which became, by toponymy, official denominations of some places).

Keywords: metaphor, concept, expressivity, transfer, toponymy.

Metafora – „ca revelațiune a spiritului omenesc, ca oglindă credincioasă a lumii externe și interne a omului”¹ – a generat, de-a lungul timpului, o serie întreagă de dezbateri. Lucru firesc de altfel, din moment ce metafora ne-a însoțit și ne însoțește încă permanent în viața de zi cu zi, chiar dacă, în limba actuală rămâne adeseori insesizabilă; în multe situații ea și-a pierdut motivarea, prin

♦ Articolul de față face parte din proiectul de cercetare nr. IV al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova – *Valori semantice în toponimia românească*.

* Cercetător științific II, dr., Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Strada Unirii nr. 68, Craiova 200 329. E-mail: iustinaburci@yahoo.com

¹ F. Brinkman, *Die Metaphern. Studien über den Geist der modernen Sprachen, vol. I: Die Thierbilder der Sprache*, Bonn, 1878, p. 4, apud Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, Tipografia Academiei Române, 1887, p. 92.

dispariția sensului inițial al cuvântului² sau noi nu o mai percepem acum ca pe o modalitate de cunoaștere a lumii. Însă, „procesul de descoperire, invenție și creație nu poate fi despărțit de acela al comunicării, înțelegerii și recreării, ca parte într-un nesfârșit feedback existențial; într-o formă sau alta, la un nivel și moment sau altul, metafora este prezentă în toate acestea”³.

De la Aristotel, Cicero ori Quintilian și până în prezent, analiza metaforei și a modului ei de formare și funcționare s-a aflat, pe rând, în „terenul” retoricii, al filozofiei, hermeneuticii, poeticii, lingvisticii, semioticii, stilisticii, psihologiei cognitive etc. și, mai nou, se află în cel al limbajului științific, acolo unde ea apare pentru a compensa „lacunele unui sistem lingvistic în criză de termeni pentru noile realități”⁴.

Începuturile sale își află rădăcinile, așadar, în Antichitate, atunci când metafora a fost considerată un trop cu ajutorul căruia un discurs putea fi înfrumusețat, evitându-se banalitatea și vulgaritatea. „Dintre toate, singur el nu se poate învăța de la alții, și e și dovada unei fericite predispoziții: căci a face metafore frumoase înseamnă a ști să vezi asemănările dintre lucruri”⁵. Dar Aristotel nu a privit metafora doar ca pe un simplu ornament, ci i-a atribuit și funcție cognitivă. O considera mijloc de învățare, prin faptul că, „în momentul în care se face o analogie a unui lucru cu altul, se scoate în evidență o caracteristică suplimentară a lui”⁶.

Ulterior, au apărut numeroase teorii⁷ atât despre natura duală a metaforei

² Cuvinte ca *beznă*, *dihanie*, *greață*, *rost* nu mai conțin în limba română contemporană nicio metaforă: *beznă* nu mai înseamnă în niciun context actual „prăpastie”, ca în româna veche, *dihanie* nu mai înseamnă „suflare, vietate”, *greață* nu mai înseamnă „dificultate”, iar *rost* nu mai înseamnă „gură, cioc” (Ion Coteanu, A. Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană II, Vocabularul*, București, 1975, p. 52). Despre tocirea zilnică a cuvintelor vorbea și L. Șăineanu (în *op. cit.*, p. 89), care spunea că „cele mai strălucite din aceste imagini au ajuns pentru noi simple sunete, care nu ne mai spun nimic despre primitiva lor splendoare”.

³ Ștefan Avădanei, *La început a fost metafora*, Iași, Editura Virginia, 1994, p. 145.

⁴ Daniela Roventă-Frumușani, *Argumentarea. Modele și strategii*, București, All, 2000, p. 126. În momentul de față, metafora este frecvent împrumutată de către oamenii de știință datorită capacității ei de desemnare a obiectelor și fenomenelor. Iată câteva exemple: *vampir* – conector prin intermediul căruia are loc conectarea cu cablul prin care se transmite informație la distanțe mari; conectorul pătrunde prin izolația cablului și extrage datele necesare – aluzie la personajul cu același nume; *bani agitați* – bani care circulă de la o întreprindere la alta, de la o bancă la alta etc. (Exemplele au fost extrase din Inga Druță, *Metafora terminologică*, în „Limba Română”, nr. 5-6, anul XVIII, 2008, Chișinău, <http://limbaromana.md/index.php?go=numar&n=8>; citat 29.04.2012).

⁵ Aristotel, *Poetica*. Studiu introductiv, traducere și comentarii de D.M. Pippidi, Ediția a II-a, îngrijită de Stella Petecel, București, Editura IRI, 1998, p. 96-97.

⁶ Rodica Pânzaru, *Metafora și textualitatea: probleme de interpretare și traducere*, http://www.cnaa.md/files/theses/2010/17990/rodica_panzaru_thesis.pdf (citată 29.04.2012)

⁷ Idei importante, care au marcat existența metaforei, apar în lucrările lui Gianbattista Vico (*Scienza Nuova*, 1725), care spunea că, la temelia metaforei stă o înțelegere deosebită a lumii, o metafizică proprie primei faze a civilizației omenești, care înrudește poezia primitivă cu celelalte produse ale spiritului uman pe aceeași treaptă a dezvoltării lui (T. Vianu, vezi infra, p. 12), Alfred Biese (*Philosophie des Metaphorischen*, 1893) pentru care „limba este

(ornament estetic, dar și „mijloc esențial al cunoașterii”⁸), cât și despre tipologia ei, în epoci diferite și la autori diferiți nu numai ca apartenență etnică, ci și din punctul de vedere al formației lor profesionale (filologi, filozofi, psihologi, antropologi etc.), ceea ce a generat, cum era de așteptat, și păreri și concepte diferite. Astfel, rezultatul a fost un lung șir de caracterizări – „comparație implicită, relație, arhitrop, eroare, dar și adevăr, licență poetică, ornament, filtru, epifanie, surplus semantic sau deviere, model, structură, ecuație, energie, minciună, negociere, factor mediator, relație disjunctivă, semn, magie, clișeu, ficțiune, celebrare, aberație, parazit al limbii normale, instrument dumnezeiesc al cunoașterii, simplu ornament stilistic”⁹ – și taxonomii variate – metafore istorice, metafore moarte și latente, literare și non-literare, individuale și ale limbii comune, metafore-denumiri și metafore expresive, plasticizante și revelatorii, metafore sinestezice, metafore structurale, orientative, ontologice, metafore sensibilizatoare, intensificatoare și unificatoare, metafore cosmologice și personificatoare, conceptuale și referențiale etc. Se poate spune însă că, indiferent de părerile – „pro” sau „contra” – ale celor care au tratat în lucrările lor subiectul *metaforă*, răzbate mereu, ca un fir roșu, ideea că geneza acesteia „coincide cu geneza omului și face parte dintre simptomele permanente ale fenomenului

prin excelență metaforică, ea încorporează sufletescul și spiritualizează corporalul...” (T. Vianu, vezi *infra*, p. 15), Paul Ricoer (*Metafora vie*, traducere și cuvânt înainte de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1984, p. 380), în viziunea căruia „... metafora poartă informație pentru că ea «redescrive» realitatea”, G. Lakoff și M. Johnson (*Metaphors We Live By*, Chicago & London, University of Chicago Press, 1980), conform cărora metafora își are locusul în gândire și nu în limbă, și este indispensabilă modului nostru de a concepe lumea (Rodica Pânzaru, *op. cit.*) etc. La noi, Lazăr Șăineanu aprecia că metafora constituie, pentru limbă, elementul ei de viață și de mișcare (*op. cit.*, p. 88), iar pentru Eugeniu Coșeriu cunoașterea lingvistică este, de multe ori, „o cunoaștere metaforică, o cunoaștere prin imagini, care, de altfel, se orientează atât de des în aceeași direcție încât ne face să ne gândim în mod serios la o anumită unitate universală a imaginației umane, dincolo de diferențele lingvistice, etnice sau culturale” („Dacoromania”, serie nouă, IV, 2000 – 2001, Cluj-Napoca, p. 25). Concluzia îi aparține însă lui Lucian Blaga (*op. cit.*, p. 45), căruia, mai îndreptățită i se pare formula „omul este animalul metaforizant” decât cunoscuta formulă a lui Aristotel „omul este animalul politic”. Ne limităm însă la a-imenționa doar pe aceștia, din lungul șir al celor care s-au aplecat, mai mult sau mai puțin intens, asupra studiului metaforei, dat fiind faptul că, scopul lucrării noastre este acela de a observa metafora la nivelul toponimiei.

⁸ Jose Ortega Y Gasset, *Cele două mari metafore ale filozofiei*, 1924, apud Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 44.

⁹ Iulia-Corina Dobrotă, *Considerații asupra teoriilor metaforei*, în „Anales Universitatis Apulensis. Philologica”, 4, tom 2, p. 302, http://www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica_2003_tom2/48.dobrota_iulia_corina.pdf (citată 15.04.2012). Printre detractorii metaforei se numără și John Locke, care, în *Eseu asupra intelectului omenesc*, o așeza în compania escrocheriilor lingvistice periculoase (apud Petru Bejan, „Metafora filosofică, azi”, în *Hermenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, Iași, Editura Fundației Academice AXIS, 2002, nr. 2-3, p. 4-5).

om”¹⁰ motiv pentru care „ea solicită toate eforturile contemplative ale antropologiei și ale metafiziei”¹¹.

Teoria contemporană a metaforei spune că aceasta este, înainte de toate, conceptuală, și că face parte din sistemul nostru uzual de gândire și de limbă; ea reprezintă un element absolut necesar modului convențional de a conceptualiza lumea, viața noastră de zi cu zi reflectând o înțelegere metaforică a mediului în care trăim.

Lucrul acestea se observă și la nivelul toponimiei. Numele de locuri sunt considerate a fi un mijloc „verbal-mental”¹² de conceptualizare a realității, ele devenind simboluri ale acestei realități; iar ca simboluri, toponimele includ în ele expresivitate lingvistică și posibilitatea de a întruchipa idei, trăiri etc. Prin urmare, toponimele pot fi privite ca o interpretare verbal-emoțională a peisajului, care-i permite omului să-și exprime starea interioară prin utilizarea mijloacelor lingvistice. Numeroasele valențe metaforice pe care ni le oferă toponimia, într-o impresionantă bogăție de imagini și fapte, ne dezvăluie, de altfel, modul cum acționează și reacționează fiecare individ în contact cu mediul înconjurător¹³.

Marea varietate de forme a spațiului geografic a făcut necesar împrumutul unor apelative nespecifice, provenite din terminologia altor științe și din limbajul uzual, pe lângă termenii generici, care sunt strict specializați¹⁴. Originea acestor apelative se regăsește în graiul viu al vorbitorilor și ține de „limbajul afectiv sau expresiv”¹⁵ al acestora, trădând „o anumită atitudine subiectivă a poporului față de lumea fizică înconjurătoare, cum vede el lucrurile în mijlocul cărora trăiește și cum reacționează lingvistic atunci când nevoia de a le distinge unele de altele îi cere să le dea un nume”¹⁶. Includerea lor în structura lexicului cu care operează geografia este rezultatul unei fine observații și al unui proces îndelungat de „abstractizare și generalizare”¹⁷ în conștiința populară, acolo unde se reflectă, cu plasticitate și precizie, diversitatea și particularitățile mediului fizic.

1. Un prim strat, la nivelul căruia apare fenomenul de metaforizare, este cel al terminologiei geografice populare, acolo unde diferitele denivelări ale solului sunt asociate cu obiecte reale, în virtutea asemănării dintre ele. Analogia se face, de regulă, cu lucruri ne/însuflețite (și/sau cu trăsături ale acestora), care fac parte din microuniversul în care omul își desfășoară viața și activitatea, dar

¹⁰ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1937, p. 44.

¹¹ *Ibid.*, p. 56.

¹² Ковлакас Елена Федоровна, *Особенности формирования топонимической картины мира: лексико-прагматический и этнокультурный аспекты* (Автореферат докторской диссертации по филологии), <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a534.php> (citată 10.04.2012).

¹³ Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1982, p. 87.

¹⁴ *Ibid.*, p. 100.

¹⁵ Anatol Eremia, *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, Știința, 2006, p. 9.

¹⁶ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 312.

¹⁷ Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 187.

și cu sine însuși, atunci când persoana împrumută lumii înconjurătoare denumiri care indică părți ale corpului uman. Acest tip de apelative topice-metaforă¹⁸ au la bază:

a) **obiecte din gospodărie** (*blid* – „scobitură rotundă în pământ, mare, dar neadâncă”; *butoi* – „izvor care curge pe un scoc”; *burduf* – „gaură făcută în gheață sau sub pământ; loc la apă unde spală femeile rufe; pământ înconjurat de ape curgătoare”; *căldărușă* – „vale hârtopoasă în formă rotundă; adâncitură între munți”; *ceaun* – „vale hârtopoasă în formă rotundă; căldare, adâncitură între stânci înalte, mari; spinarea boltită a unei înălțimi”; *ciubar* – „adâncitură între stânci înalte”; *cârpător* – „teren arabil cuprins între răzoare, între haturi”; *clește* – „locul unde se pune sare pentru oi”; *cuțat* – „culme mică și ascuțită a unei înălțimi”; *ferăstrău* – „culme de munte lungă, înaltă și ascuțită, crestată ca și cum ar avea zimți”; *frânghie* – „fâșie îngustă de teren arabil”; *furculiță* – „ramificație a unui munte, deal, ape”; *oală* – „vârtej într-o apă curgătoare; adâncitură mare de formă rotundă”; *plită* – „placă de piatră din rocă naturală”; *tigaie* – „depresiune de teren de formă rotunjită; vâlcea mică și puțin adâncă, aproape fără scurgere”; *ulcior* – „vârtej de apă într-un râu” etc.);

b) **articole de vestimentație** (*brăcinar* – „fâșie de pământ arabil”; *căciulă* – „vârf înalt, mai subțiat în partea de mijloc, parcă ar fi un mănunchi, partea de sus seamănă cu un moț; vârf înalt care de departe pare o movilă rotundă; vârf rotund, ridicat mai sus ca altele, e ca o umflătură”; *clop*, *glugă* – „vârf în formă de acoperiș de casă sau ca pălăria unei ciuperci care adăpostește un loc”; *mărgan* – „șir de înălțimi (dealuri, munți)”; *mătase* – „loc lăsat care ține umezeală, apă”; *șnur* – „parcelă de teren lungă și îngustă; fâșie de apă în mijlocul unui râu, unde cursul acestuia este mai repede” etc.);

c) **alimente** (*cureche* – „locul în care sunt cultivate legumele; loc în vatra satului unde nu sunt case; fâșie de pământ nelucrat”; *ciupercă* – „vârf sub formă de acoperiș; piatră mare îngropată în pământ, de forma unei ciuperci”; *drojdie* – „loc de adunătură a materialului adus de un râu, de apele pâraielor”; *lăptic* – „văgăună, canal de scurgere a apei” etc.);

d) **plante** (*cârpiniș* – „spinare îngustă cu coaste late, dar repezi; loc acoperit cu pădure de carpeni; pădure deasă, întunecoasă”; *creangă* – „braț de apă; ramificația unui munte, deal, ape; braț artificial al unei ape” etc.);

e) **insecte** (*muscă* – „înălțime potrivită, cu coaste line, despărțită de alta asemănătoare printr-o vale largă, cu locuri frumoase sau cu pășuni, pometuri, mai multe par niște ondulații line ale terenului” etc.);

f) **păsări** (*cocoș* – „înălțime cu spinarea larg boltită; vârf înalt mai subțiat în partea de mijloc; vârf înalt, foarte ascuțit, ca o țeapă”; *ciocârlan* – „dâmb, colină mai ascuțită; vârf de piatră ca un dinte”; *cioroi* – „cădere de apă zgomotoasă; izvor care curge pe un scoc, cu tub; gura râului, canalul de legătură între două lacuri; cascadă mică”; *stârc* – „stâlp natural, ascuțit și subțire” etc.);

¹⁸ Exemplele au fost extrase din Gh. Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, Iustina Burci, Ion Toma, *Dicționarul entopic al limbii române*, Craiova, Editura Universitaria, 2009, vol. I (A-M), 366 p.; vol. II (N-Z), 2010, 362 p.

g) **animale terestre și acvatice** (*armăsar* – „valuri mari făcute de apă când vine mare; numire la munte ce se dă unor văi care, când au apă, au cădere mare, de felul unei cascade”; *berbecărie* – „pășune cu pietre care seamănă cu turma de berbeci”; *capră* – „întăritură făcută la țărmlul unei ape pentru ca aceasta să nu se reverse; locul unde se pune sare, huruială; punctele de trecere obligatorii peste graniță”; *iapă* – „bucată de pământ pe care plugul a scăpat-o la arat”; *popândău* – „movilă răzleață”); *rac* – „construcție pe malul apei, alcătuită dintr-un butuc gros, sprijinit pe niște lemne numite picioare, între care se pun crengi, pietriș etc., ca să nu permită apei să se resfire și să îngreuneze astfel plutăritul”; *scoică* – „scufundătură adâncă și largă pe un deal; adânciturile lăsate de apă” etc.);

h) **pârți ale corpului uman**¹⁹ (*buric* – „ridicătură mică de pământ, rotunjită sau ascuțită; partea mai ridicată a unei bucăți de teren arabil; vârful ascuțit”; *călcâi* – „capătul unei ridicături; vârful ascuțit al unei înălțimi”; *cârcă* – „partea cea mai de sus a unui șir de munți; partea mai ridicată a unei bucăți de teren arabil; *cheli* – „ridicătură stearpă de pe un deal”; *coapsă* – „înălțime cu vârful tăiat”; *coc* – „înălțime nu prea mare, cu vârful ascuțit; vârful rotund ridicat mai sus ca altele”; *cocoașă* – „înălțime cu spinarea larg boltită și puțin alungită; vârful unui deal sau munte”; *cucui* – „ridicătură mică de teren pe un deal; vârful rotund, ridicat mai sus ca altele; ridicătură mai mare de pământ, de formă neregulată, în regiuni de șes sau luncă; movilă răzleață, deal izolat, boltit”; *geană* – „culme de deal; fâșie de deal luminată; partea cea mai înaltă a unui deal; marginea dealului”; *gheb* – „ridicătură mică de teren; înălțime mică, amintind de o cocoașă”; *gingie* – „locul unde se rostogolesc pietrele, râpa din care se rupe pământul; fâșie de pământ nelucrat între două moșii; adâncitură în matca unui pârâu”; *inimă* – „fâșia de apă în mijlocul unui râu, unde curgerea este mai repede”; *mamelon* – „ridicătură de teren izolată, cu vârful rotunjit”; *mustăți* – „vârfurile ascuțite într-o zonă prăpăstioasă, care rămân după surpare” etc.);

i) **trăsături umane – fizice și psihice** (*ciung* – „creastă de deal fără vârfuri și piscuri”; *creț, creață* – „loc cu adâncituri și ridicături”; *leneșă* – „vale cu apă domoală, cu aluvionări mari”; *mincinos* – „loc cu pământ mișcător”; *mototol* – „bucată de pământ scoasă de fierul plugului, când se ară în pământ tare”; *gârbovă* – „înălțime surpăcioasă și încrețită”; *ghebos* – „înălțime (deal) cu spinarea larg boltită și puțin alungită; vârful rotund ridicat mai sus ca altele, ca o umflătură înaltă”; *hodoroagă* – „adâncitură mai largă cu surpături”; *slab* – „(despre pământ, terenuri) nefertil”; *știrb* – „(despre maluri pietroase, stânci) care a pierdut o parte prin rupere; frânt, rupt, spintecat, spart”; *vrednic* – „(despre pământ) care dă roade, fertil” etc.);

j) **construcții** (*beci* – „gaură, văgăună ca o grotă în coasta unui deal”; *cazemată* – „găuri în stânci în care se poate adăposti omul”; *cerdac* – „platformă pe o coastă care iese în afara dealului ca o prispă mică pe care se poate merge; potecă de-a lungul coastei; loc de odihnă pentru vite; adăpost pentru ciobani”; *chilie* – „găuri în stâncă în care se poate adăposti omul; scobitură în

¹⁹ Am încercat să dăm acele exemple mai puțin întâlnite, față de arhicunoscutele *braț, cap, coastă, frunte, gură, limbă, ochi, picior, poală*.

stâncă; dâmb mic, movilă de pământ; adăpost improvizat în câmp unde stau oamenii când plouă”; *dărăpănătură* – „coastă care se prăvălește, se surpă; loc care se surpă mereu; pădure doborâtă de furtună” etc.);

k) **organizare bisericească** (*călugăr* – „izvor care curge pe un scoc”; *capelă* – „vârf înalt care de departe pare o movilă rotundă”) etc.

Termenii entopici, citați anterior, s-au născut ca metaforă sugerată de înfățișarea relativ asemănătoare a formei geografice cu un alt element material (sau imaterial în cazul trăsăturilor psihice), spiritul uman transferând anumite semnificații de la o clasă de obiecte la alta. Imaginarului popular i se datorează și faptul că, de multe ori, pentru denumirea unui singur obiect s-au folosit mai multe lexeme din sfere semantice diferite; de exemplu, definiția „vârf în forma unui acoperiș de casă sau ca pălăria unei ciuperci care adăpostește un loc”, le-a fost atribuită apelativelor *acoperiș*, *căciulă*, *căciuloi*, *căiță*, *clop*, *coptiță*, *cujmă* / *cușmă*, *ghigă*, *glugă*, *perdea*, *poliță*, *țanc*, *țurțui*, *umbrelă*, *vârf* etc. Dar, totodată, aceeași denumire poate fi purtată de obiecte cu aspect geomorfologic diferit, uneori chiar opus, ca în cazul lui *cută* – „adâncitură de dimensiuni diferite, naturală, sau făcută de om sau o depresiune mică, adâncă” dar și „ridicătură înaltă, țuguiată, în vârful dealului, partea cea mai înaltă a vârfului, partea cu care se termină vârful în sus” – care desemnează, în primul caz, o formă de relief negativă, iar în ultimul o formă de relief pozitivă.

2. Cel de-al doilea strat este reprezentat de numele topice care au la bază metafore. O parte dintre acestea provin din rândul termenilor geografici populari, deveniți, prin toponimizare, denumiri oficiale ale unor locuri: *Copaia* – deal (Mh); *Cucuiu* – deal (Gj); *Disagi* – crac de deal (Dj); *Perdea* – pădure (Dj), *Scărișoara* – teren abrupt cu trepte (Gj) etc. Uneori, prin transfer, în special între obiecte topografice aflate în raporturi de contiguitate, numele s-au putut extinde și asupra altor forme de relief. Iată câteva exemple din regiunea Olteniei²⁰: *Bou* – movilă, pârâu (Dj), deal, munte, pârâu, sat, vale (Gj), deal, pădure, vale (Ot), deal, munte, pârâu, sat, vale (VI); *Buha* – deal (Dj), deal, pârâu (Gj), pășune, râpă (Mh), munte (VI); *Calu* – deal (Dj), deal, parte de sat, sat (Gj), movilă (Mh); *Capra* – izlaz, pădure, vâlcea (Dj), deal, munte, parte de sat, pârâu (Gj), munte (VI); *Ciuta* – fântână, loc, măgură, pășune (Dj), baltă, lac, loc, pădure, pârâu (Gj), deal, smârc (Mh), deal, măgură, parte de sat (VI); *Picătura* – deal, vale, fântână, movilă (Mh) etc. Valoarea stilistică a unora dintre denumiri (*Cucuiu*, *Copaia*, *Disagi* ș.a.) nu mai are nevoie de explicații, comparația fiind făcută cu obiecte bine cunoscute. În alte situații însă, atunci când numele este întâlnit și ca antroponim (*Calu*, *Ciută* ș.a.), toponimele pot să nu fie rezultatul unor reprezentări metaforice, ci al unui transfer interdomenii (antroponimie → toponimie) și, de aceea, se impune o analiză mai amănunțită a acestora, de la caz la caz.

Adjectivele însumează și ele un procentaj ridicat din totalul toponimelor-metaforă, în special în microtoponimie. *Afumata* (peșteră), *Arsa* (deal), *Ascuțita*

²⁰ Materialul a fost extras din *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO) (red. resp. Gh. Bolocan), Craiova, Editura Universitaria, vol. I/1993 și urm.

(movilă), *Ascuțitu* (deal), *Atacata* (movilă), *Băboasa* (deal), *Bătrân* (deal), *Bătrâna* (vale), *Bolborosu* (izvor), *Cucuiata* (movilă), *Cumplitul* (loc), *Curata* (baltă), *Păcătoasa* (poiană, vale), *Păroasa* (pășune), *Păstăiața* (moșie, munte), *Râiosasa* (vale, baltă), *Răpănoasa* (vale), *Răscrucitu* (loc), *Reaua* (vale), *Sărata* (pârâu, teren mlăștinos), *Spânzurata* (deal, poiană), *Stearpa* (pădure, teren accidentat), *Stricata* (costișă, loc arabil), *Teșitul* (deal), *Trăsnita* (fântână), *Sângura* (cișmea în câmp) etc. sunt denumiri care le-au fost atribuite unor locuri în funcție de trăsăturile lor fizice ori în legătură cu anumite evenimente petrecute în istoria zonelor respective.

Fără îndoială, există numeroase toponime cu valoare stilistică, valoare care rezultă, de cele mai multe ori, din „colaborarea conținutului semantic cu capacitatea evocatoare, cu funcția de plasticizare și imaginativă a cuvântului, funcția principală a toponimicului fiind, în acest caz, asociată cu alte efecte expresive”²¹. Numele topice care evocă credințe, obiceiuri, superstiții etc. sunt un astfel de exemplu de expresivitate și au rezultat din eforturile oamenilor de a-și explica fenomenele naturii și de a interpreta elementele spațiului geografic în care viețuiesc, explicațiile lor constând, în special în trecutul mai îndepărtat, „în interpretări pseudoștiințifice”²².

Despre un toponim ca *Râpa Dracului*, de exemplu, se consideră că sugerează, în același timp, „aspectul fizic al locului, greu accesibil, primejdios, evocă întâmplări ciudate legate de anumite superstiții și credințe, potrivit cărora natura poate fi locuită de ființe supranaturale ostile omului...”²³. Și alte toponime, precum: *Balaura* (vale), *Balta Dracului* (baltă), *Cetatea de Dincolo* (loc), *Crucea cu Balaur* (loc), *Crucea lu Dumnezeu* (loc), *Crucea Maicii Domnului* (cruce), *Crucea cu Jurământ* (loc), *Crucea Ucisă* (loc), *Dimonu* (parte de sat, deal, loc), *Dracu* (munte, vale), *Drumu Dracilor* (drum), *Fântâna lu Sfântu* (fântână), *Păru cu Moaștele* (loc), *Peștera Sfântului Anton* (peșteră), *Peștera lu Sfântu Grigore* (peșteră), *Piatra Egumenului Serghie* (loc), *Pietrele Dracu* (teren pietros), *Scaunu Iadului* (ridicătură de teren), *Schitu Locuri Rele* (schit), *Scoaba Apostolilor* (loc), *Sfânta* (pârâu), *Sfântu* (loc), *Strîga* (loc; < strigă „strigoi, ființă imaginară care îi chinuie pe cei mici”), *Strigoi* (pârâu), *Toaia Dracilor* (loc), *Troița* (biserică), *Tufa Zmeii* (loc) etc., vin să traseze coordonatele – bine vs. rău – în limita cărora se desfășoară existența umană, dar și felul în care oamenii și-au reprezentat și/sau au transferat asupra mediului înconjurător (în mod subiectiv adeseori, în funcție de propria lor percepție), trăsăturile forțelor benefice ori malefice deopotrivă.

Tot o atitudine subiectivă se observă și în cazul toponimelor care exprimă o anumită reacție afectivă, o luare de poziție sentimentală (la baza căreia se află, în primul rând, condițiile de viață socio-economică), din partea creatorilor lor,

²¹ Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 139.

²² Mircea Homorodean, *Între toponimie, folclor și arheologie*, în CL, XXIV, 1979, nr. 1, p. 127.

²³ Eugen Câmpeanu, *op. cit.*, p. 139-140.

nu față de un loc, ci față de un om: „...un sat este numit după o particularitate fizică ori psihică a întemeietorului, a stăpânului sau a locuitorilor lui. În majoritatea cazurilor este vorba de un defect (real ori numai presupus), cum se întâmplă și în domeniul antroponimiei unde porecele date după beteșugurile fizice ori morale sunt extrem de numeroase. Paralelismul... dintre numele de locuri și cele de persoane merge aici până la confuzie. Căci un toponimic *Afurisiți*, de pildă, nu însemnează *urmașii lui Afurisitu*, ci *oameni afurisiți*, adică *locuitori, având această particularitate, ai unui sat*”²⁴.

După atitudinea care a stat la baza nașterii unor astfel de toponime, Iorgu Iordan clasifică²⁵ denumirile respective în mai multe categorii:

1. **porecle** (particularități fizice și psihice): *Afumați*²⁶, *Afurisiți*, *Arși*, *Asprești*, *Bărboși*, *Betegi*, *Beți*, *Blânzi*, *Blândulești*, *Bolnavi*, *Bubăcioși*, *Buzați*, *Cârpiți*, *Colivari*, *Crunți*, *Degerați*, *Fâsâiți*, *Fripiți*, *Frumoasa*, *Gheboasa*, *Grași*, *Groși*, *Gușatul*, *Lungana*, *Mărunta*, *Minciunești*, *Mânieți*, *Mohorați*, *Mutul*, *Nătarăi*, *Nebuna*, *(Muntele) Nemernicul*, *Netotul*, *Oarba*, *Ologi*, *Păgubești*, *Prostești*, *Răgușiți*, *Râioasa*, *Scundul*, *Scurta*, *Slabi*, *Șluți*, *Spărieți*, *Strâmbi*, *Șchiopi*, *Tonți*, *Tunși*, *Singureni*, *Solomonești*, *Tândălești*, *Tunși*, *Turbați*, *Urâta*, *Uscați*, *Zgârçiți* etc.

2. **calificări** (situarea locuitorilor în ierarhia socială după criteriile economice): *Averești* (avere), *Bogata* (de Jos, de Sus, Bogați), *Calica*, *Flămânda*, *Găinari*, *Gămani*, *Golani*, *Haimanalele*, *Hoinari*, *Mămăligari*, *Miluiți*, *Mișei*, *Mârleanul* (mârlan), *Mojica* (Mojicești), *Pârliți*, *Săraca*, *Vai de Ei* etc.

3. **imagini** (expresii plastice prin excelență – deși se referă totdeauna, cel puțin teoretic, la locuri, și nu la oameni, imaginea pe care o conțin ele nu este în toate cazurile vizuală, chiar dacă vedem cu mintea particularitățile pur fizice ale terenului. O dovadă mai mult că fantezia poate fi pusă în mișcare și prin alte mijloace decât ochiul): *Apa de Leac*, *Arde-Pământ*, *Balta de Bani* (loc), *Căpățâna de Zahăr* (stâncă), *Cârligu Închis* (dâlmă), *Chiciorul cu Părul de Porc* (pe acest deal crește în smocuri un fel de iarbă subțire și tare, ca părul), *Chiciorul cu Răsufători* (un deal cu peșteri mari și cu crăpături adânci), *Claia Strâmbă* (vârf de munte), *Copacu cu Luna* (loc), *Cracu cu Dragoste* (loc), *Crucea Împușcată*, *Fără Fund*, *Izvorul Rău*, *La Fagii cei Rași*, *Lunca fără Zăpadă* (pe aici se scurge izvorul termal de la Poiana Berbecului, care nu permite zăpezii a se prinde), *Parcela Moartă* (loc), *Patruzeci de Cruci*, *Peștera cu Două Uși* (peșteră), *Piatra Acră* (loc), *Piatra Găurită*, *Piatra Odihnită* (loc), *Piatra cea Statornică* (loc), *Piciorul Porcului* (asemănarea locului cu un picior de porc), *Podul cu Florile*, *Poiana Chioară*, *Râtul Porcului*, *Sacii cu Lână* (stânci), *Scara Mâței* (potecă, coastă – urcuș periculos sau sinuos), *Stejaru cu Frați* (hotar), *Tufanu cu o Mână* (hotar), *Viile Oacheșe* (podgorie, produce mult vin negru) etc.

²⁴ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 314.

²⁵ În *op. cit.*, p. 314-334.

²⁶ Materialul ilustrativ a fost extras atât din Iorgu Iordan, cât și din DTRO.

În marea lui majoritate, ansamblul numelor de locuri s-a format în decursul unui timp îndelungat și se prezintă, în general, ca un „conglomerat cognitiv”²⁷, în care se reflectă cultura, limba, timpul și spațiul, etapele și condițiile social-culturale ale dezvoltării societății. Toponimele posedă, din acest punct de vedere, o istorie comună cu aceea a limbii, de la care împrumută și căreia îi împrumută (prin intermediul transferului metaforic, la baza căruia stă percepția umană) o serie de termeni²⁸. Dar au, în același timp, și o „biografie istorico-culturală separată”²⁹, ele putând fi privite ca o interpretare emoțională a peisajului, ceea ce îi permite omului să-și exprime stările interioare în legătură cu natura exterioară, prin utilizarea mijloacelor lingvistice și stilistice. Dintre acestea, metafora ocupă, după cum se poate observa și din multitudinea exemplelor (diferite ca tipologie) pe care le-am adus aici – un rol deosebit de important, dat fiind și faptul că ea „s-a iscat deodată cu omul”³⁰ și că are, de partea sa, și „avantajul” întâietății.

²⁷ Ковлакас Елена Федоровна, *op. cit.*

²⁸ Vasile Ioniță (*op. cit.*, p. 75) arăta că, „folosim expresia *munte de om* când vrem să subliniem că cel la care ne referim este mai mult decât bine legat și înalt. În toponimie, metafora apare cu termenii inversați: un munte are *cap* (vârf), *spinare*, *coaste*, *umeri*, *piept*, *frunte*, *picioare*; văile au *guri*, *brațe* etc.” (vezi și Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 15; Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 89; E. Murzaev, *Ceasti tela celoveka i jivota v narodnoi gheograficeskoi terminologii*, în „Actes du XIe Congres International des Sciences Onomastiques”, 2, Sofia, 1975, p. 99).

²⁹ М. В. Горбаневский, *Культурный контекст и его презентация в топонимических словарях нового типа – компьютерных*. – В кн.: IV Международный симпозиум по лингвострановедению. Москва. 31 января 1994 г. / Тезисы докладов и сообщений. М., ИРЯП, 1994, с. 22.

³⁰ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 44.